

М. Ф. Дмитрієнко (Київ)

І. Н. Войцехівська (Київ)

150-річчя з дня народження В. С. Іконникова

У статті, присвяченій життю та науковій діяльності визначного представника вітчизняної історичної школи, педагога, автора праць з проблем джерелознавства, історіографії, історії науки, культури й освіти, археографії В. С. Іконникова, розповідається про наукову спадщину вченого, яка складається з понад 120 праць.

Серед славної когорти перших академіків України, що досліджували різні проблеми історичного минулого, особливе місце належить видатному вченому і педагогу Володимиру Степановичу Іконникову. За довгі роки творчого життя він зробив так багато, що залишається тільки дивуватися його працьовитості, зокрема на викладацькій та науково-організаційній ниві. Наукова спадщина вченого складається з понад 120 різних праць, які і сьогодні не втратили свого значення. Вона заслуговує на ретельне вивчення не тільки в плані дослідження розвитку вітчизняної історичної думки, а й в зв'язку з величезним інформаційним потенціалом, багатством ідей та науково опрацьованих джерел, цінним довідково-бібліографічним матеріалом, що відбиває процес нагромадження знань з історії Росії, України і Білорусії з давніх часів до XVIII ст. Праці вченого привертають увагу дослідників насиченістю фактичним матеріалом, першоджерела якого вже втрачені.

Діапазон наукових інтересів В. С. Іконникова охоплює проблеми джерелознавства та історіографії, історії науки, культури й освіти, археографії, історії суспільно-політичних рухів у Росії й на Україні. Його перу належать дослідження про життя й діяльність визначних державних і політичних діячів та ін.

Разом з тим В. С. Іконников заслуговує на вдячну пам'ять нащадків і як дбайливий вихователь гімназичної й студентської молоді. Це — людина-громадянин, яка сіяла в душах сучасників розумне і вічне впродовж усього свого життя, намагаючись передати у майбутнє естафету дбайливого ставлення до минулого, щоб не переривалася культурна традиція, що становить основу кожної з цивілізацій. В. С. Іконников робив усе для того, щоб історична спадщина збереглася, вивчалася і ставала відомою людям. Він був одним з організаторів і довгі роки керівником наукового історичного товариства, відомого своєю діяльністю та виданнями на весь слов'янський світ, сорок років головним редактором єдиного в ті часи періодичного наукового університетського видання на Україні. І тільки за те, що Іконников зробив для науки, міг би вже ввійти до мортирологу визначних імен, що становлять славу землі, яка їх зростила, виплекала, дала силу, а потім прийняла на вічній спочинок.

Ім'я В. С. Іконникова ввійшло майже до всіх енциклопедичних видань, де однозначно визнано його великі заслуги перед наукою. Проте, на нашу думку, ще далеко не повною мірою вивчена наукова спадщина вченого, чимало з якої досі зберігається серед архівних справ його особистих фондів у рукописах. Не створено і докладної бібліографії про В. С. Іконникова, за винятком невеликих статей, написаних за його життя й пізніше, до ювілейних дат. Та й у них часто не так вже справедливо і об'єктивно давалися оцінки зробленому вченим,

якого називали то буржуазним, то ідеалістом-еклектиком, або просто «вітчизняним істориком». Певна річ — він заслуговує на справедливу оцінку й тепле слово дяки. І про це ми не повинні забувати, відроджуючи сьогодні на Україні археографічні традиції, для встановлення яких багато зроблено саме ним. Росіянин за національністю, Володимир Іконников все життя прожив на Україні, служив вірно на ниві її освіти і науки.

Народився Володимир Степанович Іконников 9 (21) грудня 1841 р. у Києві, в дворянській родині майора у відставці, ветерана Вітчизняної війни 1812 р. Степана Михайловича Іконникова¹ й Агнії Володимирівни Рушковської. Крім Володимира, в сім'ї було ще три сини і дочка.

Батько майбутнього історика, який був родом з Петербурга, де і виховувався в І-у кадетському корпусі, протягом 1805—1812 рр. брав участь у багатьох битвах, у закордонних військових походах тощо. Вийшовши у відставку через поранення, він поселився з родиною в Києві. Відомо також, що Степан Михайлович цікавився всіма проблемами сьогодення. Можливо, що саме його розповіді про всі ці події й привернули увагу Володимира до історії.

Навчання Володимир Іконников розпочав у 1851 р., склавши іспит у 1-у Київську гімназію. Проте з відкриттям у наступному році Київського кадетського корпусу, він був туди зарахований, де і навчався на казенні кошти до повного закінчення курсу (1861 р.). Після його закінчення молодий Іконников вирішив поступити до університету св. Володимира. Пізніше, з глибокою вдячністю Володимир Степанович згадував свого наставника М. І. Пирогова, який був тоді попечителем університету і допоміг йому скласти додатковий іспит на історико-філологічний факультет².

Роки навчання в університеті (1861—1865) пригадувалися потім Іконникову як ціла низка сповнених хвилюючими відкриттями днів. Вже на другому курсі він представляє на Раду факультету курсовий твір «Нарис розвитку афінської Конституції до Клісфена». За одностайною думкою професури твір був рекомендований до друку (тут варто згадати, що то був час надзвичайної суспільної активності, мрій про конституційні права, пошуків виходу із складної ситуації). Проте готувати його до друку Іконников не захотів, бо був захоплений уже іншою ідеєю. Він вирішив спробувати виконати дослідження на здобуття нагороди — золотої медалі. Дебют був блискучим! Крім медалі за працю «Максим Грек» (твори якого у 3-х томах були видані в 1859—1862 рр. Казанською духовною академією і становили джерельну базу дослідження), Іконникову надали Пироговську стипендію, яку запровадили шанувальники таланту вченого, що залишив посаду попечителя університету. Пізніше цей твір був надрукований в «Университетских известиях» у розширеному варіанті як майбутня дисертація.

Будучи студентом, Іконников надрукував працю «Хто був перший самозванець?»³, приводом для написання якої було видання дослідження М. І. Костомарова⁴.

Після складання екзаменів з усіх предметів, що читалися на факультеті, Володимир Іконников 1 червня 1865 р. був удостоєний стипендії кандидата історико-філологічного факультету. А 5 жовтня того ж року він був зарахований у стипендіати для приготування на професорське звання по кафедрі російської історії. З того часу й бере початок його багаторічна педагогічна діяльність у середніх та

¹ Держ. арх. Київ. області: Фонд Київського дворянського депутатського зібрання. Особиста справа про дворянство С. М. Іконникова, ф. 782, оп. 1 (ч. 1), спр. 4898.

² Петрова (Іконникова) Ольга Володимирівна. Спогади // ЦНБ ім. В. Вернадського АН України. Відділ рукописів, ф. 46, спр. 663, зошит, 33 арк.

³ Университетские известия.— 1865.— № 2, 3.

⁴ Костомаров Н. Кто был первый Лжедмитрий: Историческое исследование.— СПб., 1864.— 63 с.

вищих учбових закладах Києва, Харкова, Одеси. Так, у 1865—1866 рр. Володимир Степанович викладав історію в Київській военній гімназії та історію загальної літератури в Київському інституті шляхетних дівчат.

Стипендіатом він залишався до 26 листопада 1866 р. Потім був переведений приват-доцентом у Харківський університет на кафедру російської історії, де і читав цей курс на історико-філологічному й юридичному факультетах протягом 1866—1867 рр., тобто до обрання у штатні доценти магістра Г. Карпова, який ще раніше був туди запрошений⁵.

1 грудня 1866 р. на урочистих зборах, присвячених вшануванню М. М. Карамзіна, Володимир Степанович виступив з доповіддю «Карамзін як історик». Слід зазначити, що у харківський період роботи Іконников постійно брав участь у читанні публічних лекцій. Зокрема, він не раз звертався в них до постаті Бориса Годунова. Відчитавши студентам курси і відекзамнувавши їх, Володимир Степанович переїздить до Одеси, як зазначається в його біографії, «у зв'язку із сімейними обставинами». Він одружився й одночасно витримав іспит на ступінь магістра. 6 жовтня 1867 р. його призначають викладачем географії в Одеську другу гімназію. Крім того, В. С. Іконников викладав російську історію та словесність у приватній жіночій гімназії міста.

3 грудня 1867 р. Рада Новоросійського університету затвердила його дисертацію «Максим Грек» і він отримав ступінь магістра російської історії. Треба відзначити, що ця праця була значно перероблена автором і двічі видавалась у Києві (1865—1866 рр., 1915 р.).

Докторську дисертацію «Опыт исследования о культурном значении Византии в русской истории» Іконников захистив через два роки після одержання першого наукового ступеня. 23 лютого 1869 р. Рада університету св. Володимира обрала його доцентом по кафедрі російської історії, яку він незабаром очолив.

У 1871 р. Іконникова обрано екстра-ординарним, а 5 листопада того ж року — ординарним професором Київського університету⁶. У той же період він отримав спеціальне відрядження до Петербурга, надане з метою ознайомлення з історичними документами, що зберігались у приватних архівах. Деякий час вченому довелося попрацювати і за кордоном⁷, в ряді відомих архівосховищ, де він виявив надзвичайно цінні історичні документи.

Життя й діяльність В. С. Іконникова тісно пов'язані з Київським університетом. Він упродовж багатьох років читав там загальні й спеціальні курси з історії Росії з найдавніших часів до новітніх та спецкурс з історіографії.

Сорок років, з 1873 р. до 1913 р. Володимир Іконников був головним редактором «Университетских известий», які на час заснування були єдиним науковим періодичним виданням на Україні. Щомісячник став одним з кращих наукових журналів у Росії, займав чільне місце серед університетських друків. Чимало сил В. С. Іконников віддавав редакторській роботі. Саме завдяки його заходам розширилася й була основною за обсягом і значенням «Неофіційна частина» журналу. Студенти і викладачі одержали змогу публікувати там свої наукові праці. Важливе місце в журналі відводилося бібліографії та критиці, що були виділені в окремий розділ. В. С. Іконников дбав і про те, щоб в ньому постійно з'являвся огляд нових видань з історії. Сам він періодично друкував цілі подачі про книги, які з'являлися в країні і за кордоном.

⁵ Историко-филологический факультет Харьковского университета 1805—1905 за сто лет.— Харьков, 1908.— С. 330.

⁶ Список лицам служащих в императорском ун-те св. Владимира (Прилож. к «Университет. известиям»).— К., 1894.— С. 6; Личный состав императ. ун-та св. Владимира к 1 мая 1907 г.— К., 1906.— С. 8.

⁷ Архів Президії АН України. Особиста справа академіка Іконникова В. С. Секретаріат. Особливий стіл, ф. 1, спр. 168/34.

Про великий авторитет В. С. Іконникова серед колег свідчить той факт, що з 1877 р. по 1880 р. та з 1883 по 1887 рр. його обирають деканом історико-філологічного факультету Київського університету⁸.

Величезна заслуга належить В. С. Іконникову в створенні в 1872 р. однієї з перших на Україні науково-дослідних організацій у галузі історії — Історичного товариства Нестора-літописця, що до 1921 р. функціонувало при університеті, а до 1929 р. — при АН УРСР. Володимир Степанович був одним з його фундаторів, а в 1874—1877 рр. та 1893—1895 рр. — головою Товариства. Його діяльність у ньому заслуговує на окреме дослідження.

В 1884 р. Іконников став членом установчого товариства по святкуванню 50-річчя Київського університету. До цієї події він підготував дві праці «Университетская типография» та «Редакция университетских известий»⁹. Цю подію ознаменовано появою чималої кількості видань, у створенні й написанні яких брав участь і В. С. Іконников. Це, зокрема, «Биографический словарь профессоров и преподавателей императорского университета св. Владимира»¹⁰, «Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях имп. университета св. Владимира», «Академические списки имп. университета св. Владимира»¹¹.

Це був час плідної наукової й активної громадської діяльності вченого. В той період вийшли такі його праці, як «Критико-библиографический обзор литературы русской истории за 1874—1876 гг. (К., 1880); «История Московской Руси» (К., 1884); «Новые материалы по истории царствования Петра Великого» (СПб., 1881—1887); «Новые исследования по истории смутного времени Московского государства» (К., 1889); «Новые коллекции рукописей в России: Библиографические заметки» (К., 1890); «Один из образовательных проектов времени Петра Великого» (К., 1893) та багато інших.

Крім напруженої роботи, що приносила задоволення від зробленого, давала змогу обіймати відповідальні посади в наукових установах, бути знайомим з усіма здобутками на історичній ниві, не менш важливі події відбувалися і в особистому житті Володимира Степановича. В квітні 1884 р. народилася дочка Ольга, яка і була єдиною дитиною у В. С. Іконникова та А. Л. Родзевич, що ще в 1866 р. стала його дружиною¹². Ольга Петрова (Іконникова) залишила цікаві спогади про батька, його напружену творчу роботу. Листи¹³ В. С. Іконникова до дружини, що зберігаються в рукописному фонді ЦНБ серед епістолярії автора, розповідають про прекрасну душу вченого, про його чуйність і доброзичливість, характеризують Володимира Степановича як людину високої культури та широких енциклопедичних знань.

Однією з гострих проблем соціального плану в той час була проблема постановки й розвитку жіночої освіти в країні, як вищої, так і середньої. Не завжди однозначно сприймало суспільство прагнення жінок до знань. Навіть там, де працювали жіночі гімназії й курси, серед їх викладачів визначні вчені становили одиниці.

Ще у 1865 р. В. С. Іконников розпочав педагогічну діяльність у Київському інституті шляхетних дівчат. Викладав він загальну й росій-

⁸ Історія Київського університету. — К., 1959. — С. 186.

⁹ Вміщені в «Историко-статистических записках об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях императорского университета св. Владимира (1834—1884) // Изд. под ред. проф. В. С. Іконникова. — К., 1884.

¹⁰ Библиографический словарь профессоров и преподавателей императорского университета св. Владимира (1834—1884) // Составлен и издан под редакцией проф. В. С. Іконникова. — К., 1884.

¹¹ Академические списки университета св. Владимира (1834—1884). — К., 1884.

¹² Петрова (Іконникова) О. В. Спогади // ЦНБ ім. В. Вернадського АН України. Відділ рукописів, ф. 46, спр. 663.

¹³ Там же. Відділ рукописів: Архів В. С. Іконникова, ф. 46, спр. 49132—49133, 49108—49131, 49088—49108, 49183—49192, 49134—49153; та ін.

ську історію, історію літератури. Ці курси Володимир Степанович читав і в жіночих гімназіях Одеси та Києва.

Починаючи з 1874 р., В. С. Іконников виступав з публічними лекціями, що торкалися різних історичних аспектів, стану жіночого питання як в Росії, так і за рубезжем¹⁴. Результатом його плідної роботи стала праця «Русская женщина накануне реформы Петра Великого и после нее», опублікована тоді ж в «Университетских известиях». Згодом ця праця вийшла окремим виданням.

1876 р. ознаменувався в житті Володимира Іконникова подією, яку громадськість сприйняла як вияв високої свідомості, громадського вчинку, почуття відповідальності за жіночу долю в країні. Він увійшов до складу створеного при Київському університеті Комітету по влаштуванню в місті Вищих жіночих курсів. В. С. Іконников фактично став одним з фундаторів вищої жіночої освіти у країні. Саме завдяки його енергії, велетенським зусиллям через два роки на Україні розпочав освітньо-просвітницьку місію перший на її території вищий учбовий заклад для жінок — Київські вищі жіночі курси¹⁵. Незабаром В. С. Іконников став завідуючим цих курсів. Разом з ним тут працювали такі відомі історики, як В. Б. Антонович (читав курс російської історії) та Ф. Я. Фортинський (курс історії середніх віків)¹⁶.

Кінець XIX ст. характеризувався бурхливим розвитком науки і вищої освіти на Україні. Епіцентром його став Київський університет, де викладала тоді ціла плеяда відомих істориків, у тому числі й В. С. Іконников. Він був на той час уже почесним членом шести університетів країни¹⁷, членом практично всіх наукових історичних товариств, що існували тоді, і комісій.

5 листопада 1892 р. В. С. Іконникову було присвоєно звання заслуженого професора Київського університету¹⁸.

В 1914 р. Іконникова обрано академіком Російської Академії наук по відділу російської мови та словесності.

В. С. Іконников жив і творив у складний для батьківщини час. Після війни світової розпочалася війна громадянська, в ході якої знищувалося беззастережно багато що з досягнень старого ладу. Натомість висувалися гасла будувати нечуване досі, страшне своєю безкомпромісністю та жорстокістю і водночас привабливе ідеєю загальної рівності, численних свобод суспільство. Однак відкинути всі досягнення буржуазної наукової думки було неможливо, оскільки для виховання вчених — служителів нового культу потрібні довгі роки. Тому новій владі довелося використовувати досвід буржуазних спеціалістів, представників чужих їй за поглядами та ідеологією учених старої школи. Як відомо, звання академіків Російської Академії наук радянська влада залишила за її членами.

В результаті перерозподілу наукових сил в Українській Академії наук було створено новий відділ — історико-філологічний. Саме в ньому стали працювати вчені старої формації, зокрема й В. С. Іконников.

Його вагомий внесок у розвиток вітчизняної історичної науки змушена була визнати й радянська влада. 5 березня 1920 р. за поданням

¹⁴ Архів Президії АН України. Особиста справа Іконникова В. С., ф. 1, спр. 34, арк. 6.

¹⁵ Женское образование // Энциклопед. словарь А. Брокгауза и И. А. Эфрона.— Т. 1, XI—а.— СПб., 1894.— С. 871; Сарбей В. Г. Один з перших істориків-академіків АН УРСР // Укр. іст. журн.— 1966.— № 12.— С. 131.

¹⁶ Положение о высших женских курсах, учрежденных в Киеве.— К., 1881.— С. 11.

¹⁷ Особиста справа акад. Іконникова В. С. // Архів Президії АН України, ф. 1, спр. 34, арк. 6.

¹⁸ Личный состав императорского ун-та св. Владимира.— С. 8; Большая энциклопедия.— СПб., 1896.— Т. 10.— С. 30.

голови історично-філологічного відділу, академіка А. Ю. Кримського В. С. Іконнікова обрали академіком УАН¹⁹.

В особистій справі Володимира Степановича, що зберігається в архіві Президії Академії наук України, виявлено протокол зібрання Української Академії наук № 91 від 14 березня 1921 р., де, зокрема, є такий пункт: «Проведено через потайне балотування вибори проголошеного на попередньому спільному зібранні академіка В. С. Іконнікова на дійсного академіка по кафедрі російської історії... Обрано академіка В. С. Іконнікова одноголосно»²⁰.

Перу В. С. Іконнікова, як уже згадувалося, належить значна кількість наукових досліджень — від тритомних великих монографій, до статей, рецензій, бібліографій, нарисів тощо. Причому їх тематика була найрізноманітнішою. Він — автор праць з історії науки, культури, освіти, спеціальних історіографічних і джерелознавчих творів та ін. Проте багата спадщина В. С. Іконнікова маловідома вченим через те, що значна її частина залишилася лише на сторінках періодичних і малотиражних наукових видань, що стали бібліографічною рідкістю. Серед тих видань публікації на сторінках журналів «Киевская старина», «Вестник Европы», «Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца», «Университетские известия», «Древняя и новая Россия», «Русский архив», «Русская старина» та ін.

Серед узагальнюючих праць В. С. Іконнікова історіографічного плану слід згадати «Исследование о главнейших направлениях в науке русской истории в связи с ходом образованности» (1869); «Скептическая школа в русской историографии и ее противники» (1871); «Русская историческая наука в двадцатипятилетие. 1855—1880» (1880). Необхідно зазначити, що ряд його праць з'явився друком і за кордоном.

З 1870 р. по 1917 р. у журналі «Русская старина» Іконніков публікував огляди на нові видання, бібліографічні есе, рецензії на історичну літературу. Ці публікації досі становлять інтерес через свою інформативність та детальний аналіз джерел і літератури.

Питання освіти минулого і сучасного привертало увагу В. С. Іконнікова з перших років його науково-педагогічної діяльності. Так, уже на початку 70-х рр. він виступив у пресі з оцінкою книги М. Ф. Владимирського-Буданова «Государство и народное образование в России в XVIII в.»²¹. Написав ряд узагальнюючих праць і статей з історії університетської освіти в Росії, звернув увагу на історичні постаті, які в більшій або меншій мірі пов'язували свою діяльність з розвитком освіти, цікавились її історією.

Він звертав увагу й на роботу наукових товариств, що сприяли пропаганді та розробці історії, поширенню знань з історії свого краю. Цим проблемам В. С. Іконніков присвятив свій виступ «Задачи Киевского отдела Военно-исторического общества в связи с историей края»²², в якому йшлося передусім про історію України та долю Києва в ній. У виступі він також зазначав, що товариству, крім журнального органу, треба мати власну бібліотеку, архів, музей. Все це сприятиме реалізації освітньо-культурних завдань товариства²³, підвищенню загального рівня історичних знань та їх поширенню.

Дві найважливіші праці, що вийшли майже одна за одною, В. С. Іконніков присвятив історії Києва та Київщині. Це — «Киев в 1654—1655 гг.: Исторический очерк»²⁴ та «Крестьянское движение в Киев-

¹⁹ Архів Президії АН України, ф. 1. Особиста справа Іконнікова В. С.— 168/34 р., арк. 1.

²⁰ Там же, арк. 6.

²¹ Добровольський Л. П. В. С. Іконніков про Київ та місцеве минуле // Записки історико-філолог. відділу ВУАН.— 1929.— Кн. 25.— С. 226; Университетские известия.— 1874.— № XI.— С. 1—24.

²² Военно-исторический вестник.— 1909.— № 1—2.— С. 1—9.

²³ Добровольський Л. П. Назв. праця.— С. 227.

скої губернії в 1826—1827 гг. в зв'язи з подіями того часу» (СПб., 1905). В них учений порушив гострі соціальні й політичні питання, а також висвітлив ряд аспектів проблеми національно-визвольної боротьби українського народу. Радикальні за змістом, ідейно загострені вони дещо випадають із загального ритму його ліберальних, важених праць.

Крім того, пізніше В. С. Іконников виступив в Історичному товаристві Нестора-літописця з доповіддю «К перебуванню імператора Петра Великого в Києві»²⁵, а у Воєнно-історичному товаристві — з доповіддю, присвяченою 200-річчю Полтавської битви²⁶.

Праця В. С. Іконникова на науковій і педагогічній ниві неодноразово відзначалася державними нагородами. Так, упродовж ряду років його нагороджено орденом св. Володимира III ступеня, св. Анни II ступеня, св. Станіслава II та I ступеня²⁷.

Широкий суспільний резонанс одержав його виступ 27 жовтня 1910 р. на засіданні Історичного товариства Нестора-літописця, присвячений 800-літньому ювілею літописного зводу Нестора Печерського, ім'я якого носило Товариство.

Історичну музу В. С. Іконникова приваблювали у широкому спектрі історичних проблем життя, погляди, вчинки визначних державних, політичних і громадських діячів. Серед досліджень, що безпосередньо торкаються питань суспільно-політичних рухів, становлення поглядів певних прошарків суспільства у різні періоди, присвячено чимало біографічних нарисів про таких визначних осіб, як М. І. Новиков, М. П. Рум'янцева, М. В. Скопін-Шуйський, О. Л. Ордин-Нащокин та ін.

До цього жанру, за характером і викладом змісту належить одна з найбільших праць вченого, серйозне й скрупульозне дослідження «Граф Н. С. Мордвинов» (СПб., 1873). В його основі — документи, знайдені В. С. Іконниковим у рукописах приватної поміщицької бібліотеки на Полтавщині, у містечку Решетилівка. Рукописи допомогли йому знайти інші джерела і, зрештою, висвітлити за фактами наявної інформації, розшуканої у тих джерелах, інші боки епохи Катерини II.

Як кульмінаційний момент, а можна сказати, і вінець всієї творчості вченого, з'являється фундаментальна праця В. С. Іконникова «Опыт русской историографии», що за життя автора була видана з 1891 по 1908 рр. у двох томах, чотирьох книгах (т. 1, кн. 1—2, 1891—1892; т. II, кн. 1—2.—К., 1908). Третій том не виданий і знаходиться у рукопису, незадовго до смерті переданий автором на збереження в архів Академії наук СРСР.

За обсягом чотири книги мали 3,5 тис. сторінок, а все видання повинно було мати понад 5 тис. І Однак на перешкоді був паперовий голод, відсутність друкарських фарб, малий попит на наукову літературу тощо. А чекати на слушний час вже не вистачало життя.

Про те, як було зустрінуте видання науковою громадськістю, свідчать численні ґрунтовні оцінки та рецензії на цю працю, в яких давалася їй не тільки висока оцінка, а й висловлювалися однодушна повага до її автора²⁸, захоплення його працездатністю, талантом, врешті, особистістю вченого, який здатний був звершити такий науковий подвиг. За цю працю (її першу частину) Академія наук нагородила В. С. Іконникова повною премією імені колишнього міністра народної освіти

²⁴ Киевская старина.— 1904.— Т. IX—XII; Іконников В. С. Київ у 1654—1655 рр.— К., 1904.— 362 с.

²⁵ Военно-исторический вестник.— 1910.— № 5—6; Чтения в обществе Нестора-летописца.— 1911.— Кн. 22.

²⁶ Киевлянин. — 1909.— № 5—7; Добровольський Л. П. Назв. праця. — С. 229.

²⁷ Личный состав императорского университета св. Владимира к 1 мая 1907 г.— К., 1906.— С. 8.

²⁸ Добровольський Л. П. Назв. праця.— С. 229.

ти графа С. С. Уварова. Друга частина праці, яку автор навіть не подавав на конкурс, була відзначена Золотою медаллю графа О. С. Уварова²⁹, згідно з одноставним рішенням Московського археологічного товариства.

Завдяки глибокій ерудиції, енциклопедичності В. С. Іконникова, використання ним величезної кількості бібліографічно-довідкового матеріалу, ця праця користувалася широкою популярністю у його сучасників-колег, вчених вузівської науки. Вона використовувалась у різних напрямках розвитку історичних знань. Не втратила вона значення і донині, як багатий довідково-бібліографічний посібник. Обминути його не може жодний вчений, досліджуючи історію науки. До останніх днів життя В. С. Іконников працював над написанням наступних томів свого «Опыта русской историографии». Смерть, що сталась у Києві 26 листопада 1923 р., зупинила ту працю назавжди.

Треба зазначити, що досі немає фундаментального наукового дослідження, присвяченого спадщині В. С. Іконникова. Так сталося, що його творчість, більша її частина все ще залишається поза увагою істориків.

Матеріали, що зберігаються в архівах та рукописних фондах бібліотек, дають можливість простежити життєвий і творчий шлях цієї непересічної особи, що все своє життя присвятила науково-педагогічній діяльності на ниві історії й зробила вагомий внесок у розвиток історичної науки на рубежі XIX—XX ст.

У Центральній науковій бібліотеці ім. В. Вернадського Академії наук України зберігається особиста бібліотека В. С. Іконникова, придбана у нього ще у 1919 р. Вона налічує 20 тис. томів книжок і 3 тис. брошур. Проте і досі ніхто не переглянув їх на предмет виявлення маргінальних комплексів, окремих авторських або читацьких написів, дарчих або власницьких записів. Навіть добір літератури, аналіз її складу, напряму, тематики підніме завісу над таємницею принципів збірки, розкаже про власника, його вподобання, пристрасті, прихильності його друзів і шанувальників. Документи і книги вміють говорити — треба лише захотіти та навчитися слухати мову джерел, віддавши на це свій дорогоцінний час, як це робив для своїх попередників В. С. Іконников, дбаючи про майбутнє науки.

Одержано 23.09.91.

В статье, посвященной жизни и научной деятельности видного представителя отечественной исторической школы, педагога, автора трудов по проблемам источниковедения, историографии, истории науки, культуры и просвещения, археографии В. С. Иконникова, рассказывается о научном наследии ученого, насчитывающего более 120 трудов.

²⁹ Там же; Энциклопедический словарь Русского библиографического института «Гранат». — 2-е изд. — Т. 21. — С. 515.